

Vanhempien tekemä väkivalta huostaanottoasiakirjoissa

Johanna Hiitola: *YTM, naistutkimuksen jatko-opiskelija, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto*
jobanna.hiitola@uta.fi

Janus vol. 19 (1) 2011, 4–19

Janus

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan, millaisia merkityksiä vanhempien tekemälle väkivallalle luodaan huostaanottoasiakirjoissa. Tutkimuksen näkökulmana on, että käsitykset väkivallasta ovat merkityksiltään sukupuolistuneita. Tutkimusaineistoon kuuluu 146 väkivaltamainintoja sisältävää hallinto-oikeuksien huostaanottoasiakirjaa vuodelta 2008. Tutkimusmenetelmä on diskurssianalyttinen. Analyysissä tarkastellaan, miten merkitykset muodostuvat tavoissa, joilla väkivaltaa selitetään. Päätösasiakirjojen analyysi osoitti, että väkivalta ohitettiin usein ja siitä puhuttiin epäselvästi mainitsematta tekoa, tekijää ja uhria. Kun uhri mainittiin, se oli yleisimmin äiti tai lapsi. Tekijä taas oli maininnoissa yleisimmin isä. Väkivaltaa selitettäessä käytettiin neljää diskurssia, jotka olivat: vanhempien väliset ristiriidat, äidin epäonnistunut suojelutehtävä, päihteiden ja väkivallan ongelmavyöhyt ja kasvatusväkivalta. Kolmessa ensimmäisessä diskurssissa lapsen ja äidin kokema väkivalta ohitettiin. Äidin lasta kohtaan tekemästä väkivallasta käytettiin kasvatusväkivaltadiskurssia ja sitä kuvattiin isien tekemää väkivaltaa tarkemmin.

Oikeuskäytännöt muokkaavat keskeisesti merkityksiä, joiden avulla jäsenämme ja tulkitsemme todellisuutta. Oikeudella on normatiivista ja konkreettista valtaa (Niemi-Kiesiläinen 2002). Vastentahtoisissa lasten huostaanotoissa valta tarkoittaa ristiriitaista tehtävää, jossa joudutaan valitsemaan vanhempien kasvatusoikeuden ja lapsen suojelemisen välillä (Saurama 2002). Tarkastelen artikkelissani, millaisia merkityksiä vanhempien tekemälle väkivallalle luodaan huostaanotosta päättävien oikeudenkäyntien asiakirjoissa. Aineisto koostuu sellaisista hallinto-oikeuksien vuonna 2008 tekemistä huostaanotto päätöksistä, joissa kuvataan vanhempien tekemää väkivaltaa. Huostaanottoasiakirjat ja niissä esiintyvät perustelut kertovat sosiaalityön ja hallinto-oikeuksien tavoista käsitteellistää väkivaltaa, mutta samalla niissä esiintyvä väkivaltapuhe vaikuttaa myös suoraan päätösten kohteina olevien perheiden elämään.

Tutkin isien ja äitien tekemää väkivaltaa kuvailevaa väkivaltapuhetta sukupuolistuneen väkivallan viitekehystä käsin. Sukupuolistuneella väkivallalla tarkoitan monimuotoista ymmärrystä siitä, että sukupuoli liittyy niin väkivallan ilmenemisen tapoihin kuin väkivaltaan liitettyihin merkityksiin, asenteisiin ja selitystapoihin (Ronkainen & Näre 2008, 21–22). Se, millaiseksi väkivallan ja sukupuolen suhde ajatellaan, vaikuttaa yhteiskunnallisiin ratkaisuihin, kuten lainsäädäntöön ja auttamistyöhön (Hautanen 2010). Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa väkivaltaa tarkastellaan suhteessa sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja valtaan. Sukupuolta ei ajatella tietynlaiseen ruumiiseen sidottuna eikä väkivaltaa siten käsitetä esimerkiksi vain kysymyksenä miestekijöistä ja naisuhreista. Pikemminkin kiinnostus kohdistuu erilaisiin merkityksiin, joita miesten tai naisten tekemään ja kokemaan väkivaltaan liitetään (Keskinen 2010, 243–244).

Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa on viime aikoina käyty keskustelua siitä, että suomalaisessa väkivaltatutkimuksessa on keskitytty "feministiseen paradigmaan", jossa väkivalta ymmärretään vain miehisenä vallankäyttönä. Samalla on väitetty, ettei naisten tekemää väkivaltaa käsitetä yhtäläillä vakavana tekona kuin miesten tekemää väkivaltaa (Salmi 2009, 121; Flinck 2009). Ratkaisuksi ongelmaan on ehdotettu "konfliktilähtöisiä näkökulmia", joiden lähtökohtana on käsittää väkivalta kahdenvälisenä prosessina, jossa niin mies kuin naisenkin voivat olla tekijän tai uhrin asemassa. Väkivallan käsittäminen perheen sisäisenä ristiriitoina tai vanhempien parisuhteen vuorovaikutusongelmina ei kuitenkaan ole uusi ilmiö. Päinvastoin ymmärrys "molemminpuolisesta väkivallasta" on tutkimuksissa liitetty niin turvakotijärjestelmän syntyhistoriaan, neuvolatyöhön kuin suomalaisen hyvinvointivaltion sisäisiin väkivaltaymmärryksiin (Pehkonen 2003; Keskinen 2008, 352; Ronkainen 2008, 296).

Suomessa on tukeuduttu käsityksiin väkivallasta "perheväkivaltana" aina 1970-luvulta lähtien, jolloin muissa länsimaissa puhuttiin jo laajasti "naisiin kohdistuvasta väkivallasta" ja pohdittiin vallan ja kontrollin kysymyksiä liittyen sukupuoleen. Suomessa kuitenkin pitäydettiin perhesuhteiden dynamiikkaan liittyvässä väkivaltakäsityksessä. Turvakoteja ylläpitänyt Ensi- ja turvakotien liitto otti jo alkuvaiheessa etäisyyttä feministisiin näkemyksiin ja korosti lähtökohtanaan koko perheen kanssa työskentelyä. Liitto toimi väkivaltaongelman pääasiallisena määrittelijänä Suomessa 1970-luvulta aina 1990-luvulle saakka. "Naisiin kohdistuva väkivalta" ja myöhemmin "sukupuolistunut väkivalta" päätyi laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun Suomessa vasta 1990-luvulla (Ronkainen 1998; Pehkonen 2003; Keskinen 2005, 102–103). Viime vuosina on väkivaltakeskustelussa alettu tuoda laajemmin esiin väkivallan moninaisuutta ja muita valtaa jakavia eroja. Ajatus väkivallasta perheen sisäisenä häiriötilana on kuitenkin jäänyt elämään. Näkemys on muokannut perheneuvoloiden, mielenterveystoimistojen sekä

muiden sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden toimintakäytäntöjä (Peltoniemi 1984; Ronkainen 1998; Keskinen 2010). Suvi Keskinen (2010, 250) kiteyttää, että nykyistä suomalaista parisuhdeväkivaltakeskustelua luonnehtivat jännitteet "perheväkivalta" ja "naisiin kohdistuva väkivalta" -puhetapojen välillä.

Vanhempien tekemän väkivallan merkitystä ja käsitteilyä lastensuojelussa on tutkittu Suomessa vain vähän. Tutkimukset ovat perustuneet suhteellisen pieniin aineistoihin tai kohdistuneet vain tiettyihin käytäntöihin (ks. Pösö 1995; Paavilainen & Pösö 2003; Forsberg & Pösö 2004). Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden puuttumista väkivaltaan on tutkittu yleisesti (Perttu 1998; Nyqvist 2004) paikantamatta aihetta kuitenkaan erityisesti lastensuojeluun. Väkivaltakysymys on mukana yhtenä ongelmaluokituksena lastensuojelulapsista tehdyissä selvityksissä, mutta se esitetään yleensä "hämäränä" sukupuolettomana ongelmana, kuten "perheväkivaltana" tai "vanhempien välisenä väkivaltana" (ks. Myllämiemi 2006; Heino 2007). Suvi Ronkainen (1998, 20) on kutsunut tätä erilaisissa selvityksissä esiintyvää sukupuoletonta väkivallan kuvaamistapaa "sukupuolisokeudeksi".

Johanna Korpisen (2008) mukaan ennustamattomuus ja määrittelyn vaikeudet kuuluvat lastensuojeluun. Perheiden tilanteiden muuttuessa myös ongelmanmäärittelyt muuttuvat ja saavat uusia merkityksiä. Lastensuojelun asiakirjat kertovat Korpisen mukaan vain vähän lastensuojelutyön tarkoitusperistä tai ongelmanmäärittelyjen erimielisyyksistä työntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Aino Kääriäinen (2003, 20) taas toteaa, että asiakirjat eivät välttämättä kerro koko tarinaa eletystä elämästä, mutta ne kertovat siitä, mitä esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat pitäneet tärkeänä työnsä tekemisen kannalta. Kun tutkin väkivaltapuhetta lastensuojelun asiakirjoissa, tutkin sosiaalityön sekä hallinto-oikeuksien käsityksiä siitä, mikä on lapselle vaaraksi ja mikä ei. Nämä käsitykset eivät ole erillisiä yhteis-

kunnassa yleisesti esiintyvistä perhekäsityksistä ja perheisiin liitetystä huolista sekä niiden kautta rakentuneista väkivaltaymmärryksistä (Vuori 2001; Hautanen 2005; Nätkin & Vuori 2007, 18–23).

Aineisto ja menetelmät

Kokonaisaineisto koostuu kaikista vuonna 2008 uuden lastensuojelulain päätöksentekojärjestelmän mukaan tehdyistä hallinto-oikeuksien huostaanottopäätöksistä (N=216) sekä osasta samana vuonna tehtyjä vanhan lastensuojelulain mukaisia päätöksiä (N=127). Sain tutkimusluvut Suomen kahdeksalta hallinto-oikeudelta tammi-kuussa 2009. Yhteensä aineistossa on 343 päätöstekstiä, jotka koskevat 418 lasta. Väkivaltamainintoja koskien vanhempien tekemää väkivaltaa löytyi 43 prosentista (146) aineiston päätöksistä. Artikkelin aineisto koostuu näistä päätöksistä. Laskin väkivaltamaininnat sosiaalityön huostaanottohakemuksista ja oikeuden perusteluista. Huomasin myöhemmin, että väkivaltamainintoja oli joissain tapauksissa pelkästään liitteinä esitetyissä selvityksissä. Ne jäivät analyysin ulkopuolelle.

Erittelen ensin väkivaltamaininnat tekijöittäin kaikkien 146 asiakirjan osalta, jonka jälkeen siirryn tekstianalyysiin pienemmän aineiston pohjalta. Olen valinnut tarkempaan tekstianalyysiin vain uuden lastensuojelulain mukaisen hallintokäytännön mukaan tehdyt päätökset (86 väkivaltamainintoja sisältänyttä asiakirjaa). Uuden lastensuojelulain mukaiset päätökset muodostavat kokonaisaineiston kaikkien hallinto-oikeuksien osalta ja sisältävät laajemmin kuvailevaa tekstiä kuin vanhan hallintokäytännön mukaisesti laaditut päätökset.

Päätösten kohteina olevien lasten ikä vaihtelee vastasyntyneestä 17-vuotiaaseen. Aineiston huostaanottopäätökset ovat niin sanottuja vastentahtoisia huostaanottoja. Tämä tarkoittaa sitä, että joko vanhempi tai 12 vuotta täyttänyt lapsi on vastustanut huostaanottoa ja asian käsittelyä

on vastustuksen vuoksi siirtynyt hallinto-oikeuteen. Vuonna 2008 huostaanotettiin vastentahtoisesti yhteensä 600 lasta (Hiitola & Heinonen 2009). Aineisto sisältää hallinto-oikeuksien päätösten lisäksi myös lyhennelmät sosiaalityön johtavan viranhaltijan hakemuksista lapsen huostaanotolle (LSL 2007/417, 43 § ja 44 §). Lain mukaan hakemukset laatii johtava viranhaltija, mutta käytännössä hakemusteksteissä on runsaasti sosiaalityössä vuosien varrella dokumentoitua tietoa, jonka on kerännyt lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Johtava sosiaalityöntekijä toimii lähinnä hakemuksen allekirjoittajana (Lastensuojelun käsikirja/huostaanoton dokumentointi). Kutsun aineistossa olevia hakemuksia huostaanotosta *sosiaalityön hakemusteksteiksi*. Huostaanottohakemukseen on lastensuojelulain mukaan sisällytettävä muun muassa lapsen asiakassuunnitelma, selvitys perheelle tarjotuista avohuollon tukitoimista, selvitys läheisverkoston kartoittamisesta, suunnitelma lasten ja hänen läheistensä yhteydenpidon toteuttamisesta sekä selvitykset asianosaisten kuulemisesta (LSL 2007/417, 44 §; Rätty 2007). Hallinto-oikeus tekee päätöksensä tämän tekstiaineiston ja mahdollisen järjestettävän suullisen käsittelyn todisteiden valossa. Kutsun hallinto-oikeuden johtopäätöstä *perustelutekstiksi*.

Lisäksi puhun *päätösteksteistä* viitaten kaikkiin tietystä perheestä laadittuun aineistoon. Perhekohtaiset tekstiaineistot sisältävät sosiaalityön hakemustekstin, liiteasiakirja-aineiston ja oikeuden lopullisen perustelun huostaanotosta tai hakemuksen hylkäämisestä. Olen tehnyt analyysin lukemalla sosiaalityön hakemustekstejä ja oikeuden perusteluita, mutta viittaan esimerkiksi tapauksissa satunnaisesti myös liiteasiakirjoihin. Näin toimin silloin, kun käytän tapauksia esimerkiksi ja etsin laajemmin tietoa tapauksen taustoisista. Liiteasiakirjat eivät ole varsinaisen analyysin kohteena. Käytän aineiston analyysissä käsitettä *maininta* viitaten lauseeseen tai sanaan, jossa väkivallasta kerrotaan. Lisäksi kuvaan väkivallasta kirjoittamisen tapoja *väkivaltapuheen* käsitteellä,

jolla tarkoitan väkivaltamainintoja, joissa väkivaltaa on kuvattu osana tiettyjä merkitysjärjestelmiä.

Diskurssi on käsite, joka kuvaa kiteytyneitä tapoja käsittää jokin asia. Analysoin aineistosta näitä kiteytyneitä puhetapoja ja merkitysjärjestelmiä, jotka ovat saaneet oikeuksien väkivaltaselonteissa valta-aseman suhteessa muihin mahdollisiin määrittelytapoihin (Fairclough 2003, 202–211). En ole pääasiallisesti kiinnostunut tekstien kielen rakenteista vaan siitä, miten kieli tuottaa – uusia ja rakentaa – sosiaalista todellisuutta. Tämä tarkoittaa konkreettisesti sitä, että väkivallasta puhuttaessa sitä voidaan selittää eri tavoin esimerkiksi parisuhteen vuorovaikutusongelmilla tai se voidaan käsittää vaikkapa rikoksena tai yhteiskunnallisena ongelmana. (Potter & Wetherell 1987, 7; Jokinen 2006, 39; Hautanen 2010, 161.) Nämä erilaiset väkivaltadiskurssit eivät ole pelkästään tilanteiden kuvauksia, vaan niiden kautta myös rakennetaan laajempia merkityksiä sille, mitä väkivalta on ja mitä sille pitäisi tehdä (Hester 2004). Pohjustan analyysia erittelemällä aineiston sisältöä väkivallan tekijöiden ja kokijoiden kautta, jonka jälkeen tarkastelen väkivallalle teksteissä rakennettuja diskursseja. Näiden diskurssien piiriin kuuluvat sekä kysymykset siitä, kenen väkivallasta kerrotaan tai vaietaan kuin siitä, miten isien tai äitien tekemästä väkivallasta puhutaan.

Kuka tekee ja kuka kokee?

Huostaanottopäätösten perusteella vanhempien tekemä väkivalta on yleinen ongelma lastensuojelun yhteydessä. Tarkastelluista päätöksistä 146 kuvasi vanhempien tekemää väkivaltaa. Jaottelin taulukkoon 1 edelleen näistä tapauksista maininnat väkivallan tekijöistä ja uhreista. Taulukossa ei ole kuitenkaan eritelty lasten tekemän väkivallan kuvauksia, joita esiintyi 343 päätöksen aineistossa 112. Toisin sanoen joka kolmas (33 %) päätöksistä sisälsi puhetta lasten tekemästä väkivallasta. Kysymyksenasetteluni tässä artikkelissa liittyy kuitenkin vanhempien tekemään väkivaltaan, joten

olen rajannut lasten tekemän väkivallan kuvaukset analyysin ulkopuolelle.

Yleisin väkivallasta mainitsemisen tapa oli epäselvä maininta (16 %), josta ei voi erottaa uhria tai tekijää. Seuraavaksi yleisin tapa kertoa väkivallasta oli maininta isän olevan väkivaltainen selventämättä kuitenkaan sitä, kuka on joutunut isän väkivallan uhriksi (13 %). Tavallista oli myös kertoa äidin tai lapsen olleen isän väkivallan uhreina (12 % ja 11 %). Maininta, jossa isän väkivallan uhreiksi kerrottiin joutuneen sekä äidin että lapsen, esiintyi lähes joka kymmenennessä tapauksessa (8 %). Samoin maininta, että äiti oli tehnyt väkivaltaa lapselle, esiintyi noin yhdessä kymmenestä tapauksesta (9 %). Mainintojen perusteella puhe isien ja äitien väkivaltaisuudesta oli sukupuolistunutta siten, että äitien osalta mainittiin väkivallan kohdistuvan pääasiassa lapsiin, kun taas isien väkivallan kerrottiin kohdistuvan moniin eri perheenjäseniin. Kokonaisuudessaan isien lapsiin kohdistamasta väkivallasta oli puolet enemmän mainintoja (28) kuin äitien väkivallasta lapsia kohtaan (14).

Väkivaltamainintoja oli enemmän johtavien sosiaalityöntekijöiden laatimissa hakemuksissa kuin oikeuden perusteluissa. Väkivaltaan oli tavalla tai toisella viitattu hakemusteksteissä 220 kertaa ja oikeuden perusteluteksteissä 146 kertaa. Toisin sanoen sosiaalityön piirissä huomioidaan väkivalta useammin ja siitä kerrotaan laajemmin kuin oikeuden perusteluissa. Havaintojeni perusteella ilmiö ei selittynyt sillä, että väkivaltaväitteet olisi oikeudessa todettu perättömiksi; ainakaan niiden todenperäisyyttä ei näkyvästi arvioitu. Oikeus voi jättää käsittelyn ulkopuolelle tarpeettomiksi katsomiaan yksityiskohtia (ks. Virolainen & Martikainen 2003), mutta havainto antaa syyn pohtia, millä tavoin ja miksi väkivalta muuttuu käsittelyprosessissa merkityksettömäksi.

Kokonaisuudessaan sosiaalityön hakemustekstien ja oikeuden perustelutekstien tarkastelu osoitti, että väkivallasta kerrottiin usein epäselvästi mainitsematta tekijää, uhria tai kumpaakaan. Tämä

Taulukko I. Maininnat väkivallan tekijöistä ja uhreista

Päätöksen maininnat tekijöistä		Lukumäärä	Prosenttia kaikista väkivaltamaininnoista
Äiti tekijä, yht. 23	Isä uhri	0	0 %
	Lapsi uhri	13	9 %
	Isä sekä lapsi uhreja	1	0.6 %
	Ei mainintaa uhreista	9	6 %
Isä tekijä, yht. 64	Äiti uhri	17	12 %
	Lapsi uhri	16	11 %
	Äiti sekä lapsi uhreja	12	8 %
	Ei mainintaa uhreista	19	13 %
Molemmat vanhemmat tekijöitä, yht. 16	Äiti uhri	2	1 %
	Isä uhri	0	0 %
	Lapsi uhri	4	3 %
	Molemmat uhreja	2	1 %
	Äiti sekä lapsi uhreja	3	2 %
	Isä sekä lapsi uhreja	0	0 %
	Molemmat vanhemmat sekä lapsi uhreja	1	0.6 %
	Ei mainintaa uhreista	4	3 %
Vain uhrimaininta*, ei kerrota tekijää, yht. 14	Äiti uhri	7	5 %
	Isä uhri	2	1 %
	Lapsi uhri	4	3 %
	Molemmat vanhemmat uhreja	1	0.6 %
Vain maininta "lapsi nähnyt väkivaltaa", yht. 5	Yhteensä 24, joista 5:ssä ainoana mainintana	5	3 %
Vain "yleinen" väkivaltamaininta, yht. 24	Yhteensä 84, joista 24:ssä ainoana mainintana	24	16 %
Väkivaltamainintoja yhteensä		146 **	100 %

*"vain uhrimaininta" sisältää myös yleisiä mainintoja, kuten "perheväkivaltaa".

**kaikki asiakirjat yhteensä 343, 43 % asiakirjoista sisälsi väkivaltamainintoja

epäselvyys voi olla oikeusjärjestelmään liittyvä ilmiö (Hautanen 2010) tai se voi luonnehtia perheiden kanssa tehtävää väkivaltatyötä yleisesti (Keskinen 2008). Selvittääkseni epäselvän väkivaltapuheen taustoja tarkastelen seuraavaksi väkivallasta teksteissä rakennettuja merkityksiä ja niihin liittyviä väkivaltadiskursseja.

Miten väkivalta ymmärretään huostaanotto-prosessissa?

Aineistosta oli haasteellista poimia erityisiä väkivaltadiskursseja, sillä teksteissä ei juurikaan pohdittu väkivallan suoria vaikutuksia lasten tai vanhempien elämään. Väkivalta jäi usein lyhyiden mainintojen varaan, jotka esitettiin yleensä samassa listassa muiden ongelmien kanssa. Johanna

Hurtig (2003) on esittänyt, että epämääräinen puhe saattaa liittyä nimenomaisesti lastensuojelun työntekijöiden kielenkäyttöön. Työntekijät voivat kuvata esimerkiksi alkoholiongelmia tai riitelyä kertomatta kenellä ongelma esiintyy ja millainen se on. Tämä taas saattaa Hurtigin mukaan johtaa siihen, että perheenjäsenten kokemusten erilaisuus mitätöityy. Kristiina Berg (2008, 67) on tehnyt saman havainnon perheammattilaisten äitiyteen liittyvissä puhetoissa. Bergin mukaan puhe "vanhemmuuden tukemisesta" häivyttää näkyvistä äidin sukupuolen.

Vaikka väkivallan käsittely teksteissä olikin niukkaa, olen erotellut maininnoista neljä aineistossa laajimmin esiintyvää väkivallan ymmärtämiseen ja selittämiseen liittyvää diskurssia. Tulkitsen dis-

kurssien kautta puhumiseksi sellaiset maininnat, joissa viitattiin väkivallan yhteydessä joko suoraan väkivallan syihin tai seurauksiin (esim. "ristiriidat ovat kärjistyneet väkivallaksi") tai joissa väkivalta esitettiin likeisesti muun ongelman osana (esim. "isä humalassa väkivaltainen"). Erityisesti päih-teisiin liittyvän väkivallan osalta tulkintani dis-kurssista tukeutuu hyvin lyhyiden mainintojen varaan. Laajimmin selitettiin äidin vastuuta isän väkivallasta sekä äidin omaa väkivaltaisuutta. Ni-meämäni neljä diskurssia ovat: *ristiriita-, äidin epä-onnistunut suojelutehtävä, päih-teiden ja väkivallan "ongelmavyhti" sekä kasvatusväkivaltadiskurssi*. Jätin diskurssien tarkastelusta pois asiakirjat, joissa mainittiin esimerkiksi vain "isä väkivaltainen". Ker-ron seuraavissa luvuissa ristiriitapuheesta sekä äi-din vastuuttamisesta epäonnistuneen suojeluteh-tävän vuoksi. Keskityn näihin kahteen diskurssiin syvällisemmin, sillä niiden yhteydessä väkivaltaa selitettiin laajemmin. Viitattaessa päih-teisiin väkivallan selitys oli yleensä suppea (vaikkakin sitä tapahtui usein), kun taas kasvatusdiskurssiin vii-tattiin harvoin.

Tekstianalyysiin valikoituneissa 86 asiakirjassa äiti mainittiin väkivallan tekijänä 18 ja isä 38 asiakirjas-sa. 28 asiakirjassa kuvailtiin molempien vanhem-pien tekemää väkivaltaa tai mainittiin perheessä yleisesti olleen "perheväkivaltaa". Diskurssija löytyi 63 asiakirjasta. Ne asiakirjat, joiden pohjalta en erittele diskurssija, olivat pääosin sellaisia, jois-sa väkivallasta mainittiin vain "sivulauseessa" (23) tai sellaisia, joissa väkivalta eriteltiin tarkasti (7). Tekijät, teot ja uhrit erittelevien kuvausten yhtey-dessä ei siis aina tarjottu väkivallalle selityksiä.

Kiinnostuin ensimmäisenä tarkoista väkivaltaku-vauksista, joissa tekijä, teko ja uhrit eriteltiin. Halu-sin selvittää liittyikö tarkkoihin väkivaltakuvauxsiin erityisiä sukupuolistuneita piirteitä. Laskin tekijät, teot ja uhrit erittelevien kuvausten määrän sekä tapauksissa, joissa viitattiin väkivallan selitystapoi-hin (nimeämiini diskursseihin) että tapauksissa, jotka eivät sisältäneet väkivallan selityksiä. Äitien tekemästä väkivallasta kerrottiin usein erittele-

mällä teot ja uhrit. Äitien tekemän väkivallan ku-vauksista 39 prosenttia (7) sisälsi tiedot teoista ja uhreista, kun isien tekemän väkivallan osalta vain 15 prosentissa (6) kuvauksista mainittiin väkivallan teko ja uhri. Molempien vanhempien tekemän väkivallan osalta kerronta oli laajimmin epäselvää eikä tekoja ja uhreja selvennetty kuin 7 prosentissa (2) tapauksista.

Se, että äitien tekemä väkivalta ohitettiin har-vemmin kuin isien tekemä väkivalta, voi johtua monesta eri syystä. On esitetty muun muassa, että naisen tekemä väkivalta ei sovi naisen rooliin äitinä ja hoivaajana (Lattu 2008). Naisen tekemä väkivalta saattaa olla vaikeammin ymmärrettä-vissä ja se otetaan sen vuoksi helpommin mu-kaan huostaanottojen perusteluihin. Lisäksi äitien tekemä väkivalta kohdistui asiakirjojen mukaan pääasiassa lapsiin, ja siten sen tarkempi erittely huostaanoton kontekstissa on varsin oleellista. Tämä huomio problematisoituu kuitenkin kun tarkastellaan isien lapsiin kohdistamaa väkivaltaa, jota tapahtui tekstien mukaan useammassa ta-pauksessa kuin äitien lapsille tekemää väkivaltaa. Isät olivat väkivaltaisia usein koko perhettä – sekä äitiä että lapsia – kohtaan, mutta silti isien teke-mää väkivaltaa ei useinkaan eritelty. Se esitettiin lyhyesti mainitsemalla "isä väkivaltainen" tai "per-heväkivaltaa". Isien tekemän väkivallan epäselvää kerrontaa on tarkasteltu muun muassa medias-sa esitetyn väkivaltakerronnan kautta ja todettu, että miehen tekemä väkivalta on kulttuurisesti ymmärrettävämpi teko kuin naisten tekemä väki-valta (Nikunen 2005). Naisen tekemää väkivaltaa saatetaan selkiyttää miesten tekemää väkivaltaa laajemmin, koska naisen tekemä väkivalta ei ole kulttuuriseen kuvastoomme kuuluva asia.

Käsittelen seuraavaksi esimerkkejä eri diskurssies-ta erotellen asiakirjoista kolme osaa: sosiaalityön laatiman hakemuksen lapsen huostaanotosta sekä oikeuden erittelemät perustelut huostaan-ottopäätökselle. Viitataan myös liiteasiakirjoihin, joihin sisältyy vaihtelevasti eri ammattilaisten lapsista kirjoittamia lausuntoja, asiakasselvityksiä,

poliisin kirjauksia, vanhempien omia selityksiä sekä lyhennelmiä suullisista käsittelyistä. Käytän eri osista nimityksiä *hakemusteksti*, *perusteluteksti* ja *liiteasiakirjat*.

Ristiriitoja ja vuorovaikutusongelmia

Aineiston yleisin ja valta-aseman saanut väkivallan syytä pohtiva diskurssi oli vanhempien välisiin ristiriitoihin ja vuorovaikutusongelmiin nojaava käsitys väkivallasta. Diskurssia käytettiin isän tekemästä väkivallasta ja molempien vanhempien tekemäksi määritellystä väkivallasta. Myös "perheväkivaltaa"-mainintojen yhteydessä tilannetta selitettiin vanhempien välisten ristiriitojen kautta. Ristiriitoihin viitattiin yhteensä 24 kertaa ja yleisintä se oli puhuttaessa molempien vanhempien tekemästä väkivallasta. Ristiriitoihin ja vuorovaikutusongelmiin viittaamisen on aiemmin esitetty olevan erityisesti perhekontekstissa esiintyvä tapa ymmärtää parisuhdeväkivaltaa (Niemi-Kiesiläinen 2004, 66). Vuorovaikutusongelmiin ja riitoihin viitataan väkivallan selityksenä usein myös oikeuden huoltoriita-asiakirjoissa (Hautanen 2010, 161–164).

Muun muassa Venla Salmi (2009, 119) ja Aune Flinck (2009) ovat sen sijaan väittäneet, että suomalaisessa väkivaltakeskustelussa on saanut valta-aseman feministinen, sukupuolistunut ja/tai sukupuolittunut ymmärrys väkivallasta. Tämän tutkimuksen tulokset ovat päinvastaiset. Vallitsevana ymmärryksenä sosiaalityön ja oikeuden käytännöissä näyttäytyvät juuri vuorovaikutusongelmiin perustuvat "konfliktikäyttöiset näkökulmat", joita muun muassa Salmi artikkelissaan peräänkuuluttaa. Ristiriitoihin viittaaminen ei monipuolistanut kertomuksia, vaan pikemminkin se peitti alleen väkivallan tekijät, kokijat ja teot. Ristiriitoihin viittasivat niin johtavat sosiaalityöntekijät hakemuksissaan kuin hallinto-oikeudetkin, kuten seuraavassa tapausesimerkistä voi havaita.

Tapaus I

Hakemusteksti: Vanhempien väliset ristiriidat ovat ajoittain kärjistyneet fyysiseksi väkivallaksi.

Perusteluteksti: Sekä isä että äiti on käyttänyt fyysistä väkivaltaa tyttöä kohtaan. Sosiaalityöntekijöiden selvityksestä ilmenee, että tyttö on muun muassa kertonut äidin aiheuttaneen hänelle mustelmia käsivarsiin ja repineen hiuksista ja isän lyöneen häntä kasvoihin. Myös isän ja äidin välillä on esiintynyt rajuja yhteenottoja ja fyysistä väkivaltaa, mikä on pahimmillaan johtanut siihen, että äiti on jouduttu viemään saamiensa vammojen takia sairaalaan.

Esimerkitapauksen hakemustekstin väkivaltapuhe on lyhyttä ja epäselvää, kuten monet ristiriitoihin viittaavista maininnoista. Väkivaltaa itsessään ei rakenneta hakemustekstissä ongelmaksi, vaan väkivalta nähdään seurauksena ristiriidoista, jotka kärjistyessään johtavat väkivaltaan. Kyseisen väkivaltaymmärryksen mukaan myös ratkaisuja etsitään ongelmien ytimeksi käsitetyistä parisuhteesta. Suvi Keskinen (2008, 321) toteaa, että vastaava yhteisyyttä tuottava parisuhdepuhe sulkee pois väkivallan painottaessaan sellaisia tekijöitä kuten vastavuoroisuus, joustaminen ja kompromissit. Esimerkin perustelutekstissä kerrotaan väkivallasta kuitenkin tarkemmin ja viitataan liiteasiakirjojen selvitykseen. Perustelutekstissä eritellään lapsen kertoneen äidin ja isän tekemästä väkivallasta, jonka jälkeen laajennetaan myös kertomusta hakemustekstissä mainituista ristiriidoista. Ne ovat "johtaneet siihen, että äiti jouduttiin viemään vammojensa vuoksi sairaalaan". Ristiriitoja väkivallan selitystapana korostetaan kertomalla äidin ja isän välillä olleen "rajuja yhteenottoja".

Aineistosta löytyi myös väkivaltamainintoja, joissa vain joko sosiaalityö (hakemusteksti) tai oikeus

(perusteluteksti) oli valinnut ristiriitadiskurssin selittämään väkivaltaa. Seuraavassa esimerkissä hakemustekstin väkivaltakuvaus on lyhyt mutta tarkka.

Tapaus 2

Hakemusteksti: Poika on nähnyt omassa kodissaan niin isän, isosiskon kuin vieraidenkin äitiinsä kohdistamaa väkivaltaa. Hän on kuullut, miten isä on uhannut tappaa äidin ja isosiskon.

Perusteluteksti: Äidin ja isän välit ovat olleet riitaiset ja perheessä on ollut useita väkivaltatilanteita, joita myös poika on joutunut näkemään.

Tapauksen hakemusteksti voi piilottaa alleen monia väkivaltaymmärryksiä. Hakemustekstin kuvaus siitä, kuinka poika on nähnyt äitiinsä kohdistuvaa väkivaltaa ja kuullut isän uhkaavan äidin ja isosiskon tappamisella, rakentaa kuvaa väkivallan uhkaavuudesta. Oikeuden kannanotto asiaan on kuvauksessa rakennetun uhan huomioon ottaen suppea ja väkivallan tekijät sekä uhrin ohittava. Oikeus viittaa "riitoihin" ja "väkivaltatilanteisiin", mutta ei nimeä sosiaalityön hakemuksen tavoin eri osapuolia. Sivuuttaminen on erityisen ongelmallista tässä tapauksessa, sillä sosiaalityön hakemuksessa kuvataan väkivaltaa, joka uhkaa äidin ja isosiskon henkeä. Oikeuden kantaaottamattomuus toistuu seuraavassa esimerkissä.

Tapaus 3

Hakemusteksti: Vanhempien parisuhde on myös väkivaltainen ja isä on hakannut äidin mustelmille useamman kerran. Lapset ovat kertoneet, kuinka isä on heitä lyönyt ja että isän väkivaltaisuutta on paettu useamman kerran.

Perusteluteksti: Lasten kodin olosuhteet ovat olleet vanhempien päihteidenkäytön, mielen-terveysongelmien ja väkivaltaisiin tilanteisiin johtaneiden parisuhdeongelmien johdosta epävakaiset ja turvattomat. Vanhemmille ei ole ongelmien johdosta riittänyt voimavaroja huolehtia kolmen pienen lapsensa hyvinvoinnista.

Sosiaalityön hakemustekstin väkivaltapuhe on jälleen tarkasti väkivaltaa kuvailevaa. Tekstissä kerrotaan äidin mustelmista ja pakenemisesta väkivallan vuoksi. Oikeus sen sijaan selittää väkivallan johtuneen "parisuhdeongelmista", joiden johdosta myös lasten kodin olosuhteet ovat oikeuden päätelmien mukaan epävakaiset ja turvattomat. Viittaamalla "parisuhdeongelmiin" oikeus sivuuttaa aktiivisesti väkivallan tekijän ja uhrin. Oikeus nostaa huolen keskiöön ainoastaan parisuhteen, joka taas kietoutuu yhteen muiden ongelmien kuten mainittujen päihteidenkäytön ja mielenterveysongelmien kanssa (vrt. Humphreys 2000).

Tapauksen 3 perustelutekstin väkivaltapuhe toimii myös esimerkkinä siitä, kuinka ristiriitadiskurssi rakensi joissain tapauksissa lapsen kohdistuvasta väkivallasta vanhempien välisen parisuhteen ongelman. Hakemustekstissä eritellään lasten kertoneen isän lyönneistä, mutta oikeus sivuutti lapsen kannalta oleellisen vaaran käyttämällä ristiriitadiskurssin mukaista väkivaltapuhetta.

Ristiriitoja ja vuorovaikutusongelmia korostavaan diskurssiin liittyvien tulosten perusteella ei ole syytä olettaa, että kaikki maininnat parisuhteiden ristiriidoista kätkisivät alleen selkeitä väkivallan tekijöitä ja uhreja. Ristiriidat voivat yhtäläillä tarkoittaa joissain tapauksissa epämääräistä "molempipuolista väkivaltaa", jota on vaikea asettaa esimerkiksi vallan ja kontrollin kehukseen (esim. Salmi 2009). Kuitenkin kaikki aineiston tapaukset, joissa ristiriitoihin viittaamista avattiin ja tilanteesta kerrottiin enemmän, olivat kuvauksia miesten naiseen kohdistamasta väkivallasta. Naisten tai miesten lapsia kohtaan tekemästä väkivallasta ei

käytetty ristiriitadiskurssia kuin yhdessä tapauksessa, jossa äidin väkivaltaisuuden kerrottiin tapahtuvan "riitatilanteissa lapsen kanssa".

Äidin epäonnistunut suojelutehtävä

Viittaaminen äidin epäonnistuneeseen suojelutehtävään oli usein yhteydessä isän päihteiden käyttöön ja väkivaltaan (8 mainintaa). Suvi Keskinen (2008, 333) toteaa, että isän väkivaltaisuus näytti jopa lisäävän perheneuvolatyöntekijöiden taipumusta vedota äidin vastuuseen ja huolenpitotehtävään. Vastuuttaminen saattoi joissain tilanteissa rakentaa väkivaltaa kokeneista äideistä keskeisen ongelman, vaikka äidit eivät olleet väkivallan tekijöitä. Keskeisen mukaan tämä tapa käsitellä väkivaltaa kokeneita äitejä sivuuttaa väkivallankäytön tuottaman epäsymmetrisen valtasuhteen sekä väkivallan aiheuttaman pelon ja voimattomuuden tunteet. Seuraavassa tapausesimerkissä havainnollistuu niin äidin suoranainen vastuuttaminen päihteisiin liittyvän syy-yhteyden kautta kuin äidin vastuu epäonnistuneessa suojelutehtävässä. Lisäksi tapaus toimii esimerkkinä epäselvästä kerrontatavasta, sillä väkivallan tekijä vaihtuu saman asiakirjanipun sisällä.

Tapaus 4

Hakemusteksti: Äidin toistuva, runsas alkoholinkäyttö yhdessä kihlattunsa kanssa, useimmiten viikonloppuisin, johtaa kihlatun ajoittaiseen väkivaltaiseen käyttäytymiseen.

Perusteluteksti: Äidin miesystävien väkivaltaisen käyttäytyminen häntä kohtaan ovat vaarantaneet lasten perusturvallisuuden kotona. Äiti ei ole pystynyt luomaan turvallisia kasvuolosuhteita.

Esimerkin hakemusteksti esittää suoran mielipiteen siitä, että äidin kihlatun väkivaltaisuuden syy on äidin alkoholinkäyttö. Syy väkivaltaan on siis

väkivallan uhrin eikä suinkaan tekijän. Vaikka hakemustekstin viittaus ei suoranaisesti ole kuvaus äidin epäonnistuneesta suojelutehtävästä, näen siinä suojelutehtävädiskurssille ominaisen tavan siirtää vastuu miehen väkivaltaisesta käyttäytymisestä äidille. Sen sijaan oikeuden kirjoittama perusteluteksti on selkeä esimerkki äidin epäonnistuneeseen suojelutehtävään viittamisesta. Perustelutekstissä sivuutetaan täysin tekijän vastuu tekemästään väkivallasta sekä uhrien asema tilanteessa.

Tapauksen 4 väkivaltapuhe on epäselvää myös siksi, että väkivallan tekijä muuttuu hakemustekstin "kihlattusta" perustelutekstin "miesystäviin". Vastaavanlainen epäselvyys oli koko aineistossa yleistä ja väkivallan tekijät vaihtuivat eri tekstiosissa yleisimmin "isästä" "vanhempiin". Tässä esimerkissä on erityistä se, että oikeus on yllättäen valinnut väkivallan tekijäksi monikon "miesystävät", vaikka mistään asiakirjojen osista ei löytynyt lisäselvitystä väkivallan tekijöiden osalta. Tämä liittyy tulkintani mukaan äidin vastuullisuuden korostamiseen. Kun äiti käsitetään pääasialliseksi vastuulliseksi häneen (ja joissain tapauksissa myös lapseen) kohdistuneen väkivallan osalta, ei varsinaisilla tekijöillä ole suurta merkitystä. Epäonnistuja ja vaarallisen tilanteen aiheuttaja on joka tapauksessa äiti.

Äidin vastuu ja epäonnistuminen vanhempana määrittyi useiden eri ongelmien yhteydessä ja oli aineistossa yleistä. Seuraavissa esimerkeissä konkretisoituu tapa, jolla äidin vastuullisuus rakentuu. Esimerkeissä ei mainita väkivaltaa, mutta molemmissa tapauksissa isän väkivaltaisuudesta on mainittu liiteasiakirjoissa.

Tapaus 5

Hakemusteksti ja perusteluteksti: Äiti ei ole kuitenkaan pystynyt estämään isän päihteidenkäyttöä kotona ja on vaarantanut sillä omaa ja lasten turvallisuutta.

Tapaus 6

Hakemusteksti: Äidin on ollut vaikea asettaa rajoja paitsi pojalle myös pojan isälle.

Molemmissa esimerkkitapauksissa kuvastuu vaatimus siitä, että äidin olisi rajoitettava isän toimintaa. Nimenomaan epäonnistuminen isän käytöksen rajaamisessa nähdään epäonnistumisena äitydessä. Diskurssi on monin tavoin ongelmallinen, sillä se ei pelkästään vastuuta äitiä isän toiminnasta, vaan rakentaa myös isästä lapsen omaisen, vailla omaa tahtoa olevan miesolennon. Tapauksen 6 teksti ilmentää selkeästi tällaista isäkuva: "äidin on ollut vaikea asettaa rajoja paitsi pojalle myös pojan isälle". Tekstistä kuvastuu näkemys, jossa äitien universaaliksi tehtäväksi asetetaan niin lapsen kuin isänkin kasvattaminen. Äidistä tehdään diskurssin kautta kaikkivoipa, kun taas isästä rakennetaan impulssien ja ongelmallisten mielitekojen vietävissä oleva "ikuinen lapsi". (Vrt. Hautanen 2005.) Diskurssi peittää alleen väkivallan aiheuttaman pelon ja rakentaa isästä oman väkivaltaisen käytöksensä "uhrin", kun taas äiti näyttyy vahvana ja valtaapitävänä voimana. Tapauksen 5 maininta "äiti on vaarantanut omaa ja lasten turvallisuutta", rakentaa myös kuvaa siitä, että äiti on asetettu valta-asemaan, jossa epäonnistuminen on vaarallista niin äidille itselleen kuin lapsillekin.

Aineistosta löytyi myös yksi tavanomaisia sukupuolistuneita diskursseja rikkonut maininta. Asiakirjassa viitattiin isän epäonnistuneeseen suojelutehtävään, kun epäiltiin äitiä vauvan pahoinpitelystä.

Tapaus 7

Hakemusteksti: Äidin epäillään pahoinpitelleen ja kaltokohdelleen lastaan eikä lapsen isä pysty takaamaan lapsen turvallisuutta.

Tapauksen perustelutekstissä eriteltiin väkivalta-vahteita ja poliisin tutkinta-asiakirjoja laajasti ja lapsi päädyttiin ottamaan huostaan äidin saatua tuomion lapsen pahoinpitelystä. Hakemustekstin kuvaus jäi aineiston ainoaksi viittaukseksi isän suojelutehtävään. Vaikka esimerkin puhe isän suojelutehtävästä mukailee äidin suojelutehtävään viittaavia tekstejä, on maininta kuitenkin sisällöltään erilainen. Äidin suojelutehtävään viittaessa väkivalta oli lähes jokaisessa tapauksessa kohdistunut lapsen lisäksi myös äitiin itseensä ja siten suojelutehtävää vaadittiin äidiltä, joka oli myös itse uhri (ks. Landsman & Copps Hartley 2007).

Päihteiden ja väkivallan ongelmavyöhyt

Päihteidenkäyttöön liittyvään ongelmavyöhytiin viitattiin väkivallan syynä tai synonyyminä väkivallalle 23 kertaa. Ongelmavyöhyt oli yleisin isien tekemää väkivaltaa kuvaileva diskurssi ja sitä käytettiin laajasti myös kuvailemaan molempien vanhempien tekemää väkivaltaa tai yleisiä "perheväkivaltaa" mainintoja. Olen paikantanut puheen päihteistä ja väkivallasta ajatukseen ongelmavyöhydestä, jossa väkivalta näyttyy ikään kuin yhtenä ongelmien ilmenemismuotona eikä niinkään itse ongelmana. Aineistossa ongelmavyöhytiin viittaaminen oli laajaa myös tapauksissa, joissa väkivaltaa ei mainittu ja "vyöhyt" syntyi monien ongelmien yhtäaikaisesta esiintymisestä. Tämä voi liittyä siihen, että lastensuojelun asiakkaiksi päätyvien perheiden ongelmat ovat usein kasautuneita (ks. Heino 2009). Perheiden ongelmana ei ole pelkästään vanhempien tekemä väkivalta, vaan usein tilanteisiin liittyi myös päihteiden liikkäyttöä, mielenterveysongelmia tai lasten käytösongelmia, joiden kasautuminen johtaa avuntarpeeseen (Hiitola 2009, 48). Olen laskenut "päihteiden ja väkivallan ongelmavyöhyt"-diskurssiin kuuluvaksi kuitenkin vain päihteisiin ja väkivaltaan liittyvät maininnat niiltä osin, kun päihteidenkäytöllä selitettiin väkivaltaa tai päinvastoin.

Päihteiden ja väkivallan sidos on ollut osa suomalaista väkivaltakeskustelua jo sen alkuvaiheista asti. Muun muassa Teuvo Peltoniemen (1984, 12–14) kokoamassa suomalaista perheväkivaltaa ja sen tutkimusta käsittelevässä kirjassa esitellään sosiaalihuollon roolia perheväkivallan määrittelyssä ja rinnastetaan väkivalta ja alkoholi toisiinsa saumattomasti. Myös huostaanottokäytäntöjä ja väkivaltaa Englannissa tutkinut Catherine Humphreys (2000) esittää, että kun vanhemman liiallinen päihteiden käyttö nousee työskentelyn keskiöön, väkivalta unohtuu ja hukkuu päihdeongelmien taakse. Seuraavassa aineistoiesimerkissä viitataan ongelmavyhtidiskurssin tapaan niin alkoholiin, riitoihin, lapsen pelkoon kuin äidin masennukseenkin.

Tapaus 8

Hakemusteksti: Alkoholin käytöstä johtuen heidän (vanhempien) välille on syntynyt riitatilanteita, jotka ovat vaatineet poliisin kutsumista paikalle. Tyttö on ollut riitatilanteissa mukana ja hän on pelännyt äitinsä miesystävää. Äiti on ollut väsynyt ja masentunut...

Hakemuksessa riitatilanteiksi nimettyjen ilmeisten väkivaltatilanteiden kerrottiin johtuvan vanhempien alkoholinkäytöstä. Väkivaltaan ei enää viitattu liiteasiakirjoissa tai oikeuden perustelutekstissä, vaikka hakemusteksti käsitteli myös lapsen väkivallasta johtuvaa pelkoa. Lapsen pelon kohteesta kertominen rakensi usein teksteissä kuvaa väkivallan osapuolista, vaikka tekijöitä ja uhreja ei varsinaisessa väkivaltapuheessa eriteltykään. Tapauksen 8 kaltaiset kuvaukset ”on pelännyt äitinsä miesystävää” viittaavat väkivallan tekojen tai tekijöiden eritasoiseen uhkaavuuteen, mikä tuodaan esille lapsen pelkojen kautta.

Toisaalta esimerkin kaltainen alkoholinkäyttöön viittaaminen liittyy tulkintani mukaan ainakin osittain tämän artikkelin ulkopuolelle jääviin kuvauksiin vaikeista päihdeongelmista, joiden edessä

työntekijät tuntevat itsensä avuttomiksi. Alkoholinkäytön nähdään olevan vahingollista lapselle, mutta vanhemmat eivät kielloista, pakotteista ja kehotuksista huolimatta pysty lopettamaan päihteiden suurkulutusta. Alkoholinkäyttöön viittaaminen väkivallan syyntä on kuitenkin ongelmallista, koska se peittää alleen arviot tilanteen vaarallisuudesta ja usein myös uhreista ja tekijöistä. Seuraavassa tapauksessa väkivalta nivoutuu alkoholinkäyttöön niin vahvasti, ettei väkivaltaa tai edes edellisen esimerkin kaltaisia ”riitoja” mainita.

Tapaus 9

Hakemusteksti: (...) ja isä humalassa ollessaan on jopa vaaraksi lapsen fyysiselle turvallisuudelle (...) Äiti on ollut lapsen kanssa turvakodissa isän alkoholin käytön takia.

Perusteluteksti: Isän juomisen takia äiti ja lapsi ovat kerran joutuneet lähtemään turvakotiin.

Esimerkkitapaus kuvaa konkreettisesti ongelmavyhtidiskurssin hankaluutta perheen tilanteen kuvauksessa. Kun väkivaltaymmärrys kietoutuu päihteidenkäyttöön, väkivalta häviää puheesta helposti kokonaan. Kuten tapauksessa, perheen ongelmaksi ei nimetä isän väkivaltaisuutta vaan alkoholinkäyttöä. Turvakotiin ei myöskään tekstin perusteella ole hakeuduttu isän väkivaltaisuuden vaan nimenomaan alkoholinkäytön vuoksi.

Suvi Keskinen (2005) erittelee tutkimuksessaan perheammattilaisten erilaisia tapoja käsitellä väkivaltaa, joista ongelmavyhtiin peittyvä väkivalta on yksi. Keskinen mainitsee, että kun väkivalta ymmärretään oireena jostain muusta vakavasta ongelmasta, ei pohdita valtasuhteita tai väkivallan uhreille aiheuttamia seurauksia, vaan työskentelyn painopiste siirtyy pääsyyntä nähtyyn ongelmaan. (Keskinen 2005, 201–202, 231–233.) Päihteiden ja väkivallan kietoutuminen yhteen muodostuu ongelmaksi silloin, kun niistä rakennetaan joko Keskinen kuvailema ”möykky” tai käsitellään pelkästään alkoholinkäyttöä, mutta

väkivaltaan ei puututa. On myös esitetty, että väkivallankäyttöön liittyvät päihteet saatetaan sivuuttaa, jos ongelmana käsitellään vain väkivaltaa. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2007) on ehdotanut, että alkoholisidonnaisen perheväkivallan ehkäisyyn tähtäviä toimintamalleja tulisi kehittää. En kuitenkaan havainnut aineistossa väkivaltapuhetta, joka olisi sivuuttanut liiallisen alkoholinkäytön, vaan pikemminkin väkivalta sivuutettiin kun alkoholin nousi huolen keskiöön.

Kasvatusväkivalta

Kasvatusväkivaltaan viitattiin päätösteksteissä muita diskursseja harvemmin, mutta se oli ainoa äitien tekemästä väkivallasta käytetty selkeä diskurssi, lukuun ottamatta yhtä äidin ja teini-ikäisen lapsen "riitoihin" viitannutta mainintaa äidin ollessa väkivallan tekijä (kun kuvattiin sekä isän että äidin tekemää väkivaltaa, käytettiin kuitenkin moninaisia diskursseja). Kasvatusväkivaltaan viitattiin äitien tekemän väkivallan osalta neljä kertaa, isän tekemän väkivallan yhteydessä kerran sekä kerran molempien vanhempien ollessa mainittuja väkivallan tekijöitä. Erittelen seuraavaksi kasvatukseen liittyvän väkivallan kuvausten erityispiirteitä.

Löytämäni neljä väkivaltaan kasvatukseen viittaavaa tekstiä kuvailivat äidin käyttäneen "väkivaltaisia kasvatustekniikoita", "kuritusta" tai "kasvatustekniikoita". Tapauksessa 10 viitataan niin ristiriitadiskurssiin kuin kasvatukseenkin äidin ollessa väkivallan tekijä.

Tapaus 10

Hakemusteksti: Äiti oli masentunut ja keinoon lasten kanssa. Riitatilanteissa hän kuritti lapsia fyysisesti. Tyttö on kertonut äidin kurittaneen häntä isän kuolemasta lähtien.

Perusteluteksti: (...) on aiheuttanut äidin ja tyttären välille erittäin voimakkaita ristiriitoja. Näissä tilanteissa äiti on tytön kertoman mu-

kaan lyönyt häntä ja tyttö on riitojen vuoksi myös lähtenyt pois kotoa.

Hakemustekstissä rakennetaan äidin väkivaltaisuutta selittämään kuvaa masentuneesta ja keinoittomasta äidistä, joka riitatilanteissa kurittaa lapsiaan. Vaikka asiakirjoissa esiintyi verrattain vähän äitien väkivaltaa selittävää puhetta, on vastaava selitystapa löydetty tutkittaessa yleisemmin naisten väkivaltaisuutta. On todettu, että naiset itse selittävät tekemäänsä väkivaltaa väsymyksen tai kasvatukseen liittyvän kurittamisen kautta (Lattu 2008, 182–183). Esimerkkitaustatutkimuksen perusteluteksti ei kuitenkaan rakenna väkivallalle kurittamiseen liittyviä merkityksiä, vaan oikeuden väkivaltapuheessa viitataan lyömiseen ja riitoihin. Kuten muut väkivaltadiskurssit, myös kasvatusväkivaltaan liittyvä puhe voi peittää väkivallan vaikutukset alleen. Vaikka väkivalta kasvatustekniikaksi tuomittaisiin, rakentaa kasvatukseen viittaaminen väkivallasta vähemmän vakavaa ja helpommin ymmärrettävää tekoa. On eri asia puhua lyömisestä kuin kurittamisesta.

Huomioni on, että aineistossa kasvatusväkivaltaan viittaaminen oli paljon harvinaisempaa kuin tukeutumisen "vanhempien välisen" väkivallan selitystapoihin. Toisaalta aineistossa oli myös yksi kuvaus isän tekemästä "kasvatustekniikasta" ja yksi molempien vanhempien "kasvatustekniikasta". Saattaa olla, että lastensuojelun sosiaalityössä tuomitaan laajasti lapsen kohdistuva väkivalta, eikä kasvatusväkivaltadiskurssia siten käytetä.

Johtopäätökset: Väkivallan näkyminen ja näkymättömyys

Tarkastelin artikkelissa, millaisia merkityksiä vanhempien tekemälle väkivallalle luodaan huostaanotoista päättävien oikeudenkäyntien asiakirjoissa. Analyysin yhtenä tuloksena esitän, että vanhempien tekemästä väkivallasta puhuttiin huostaanottoasiakirjoissa huomiota herättävän epäselvästi, vaikka väkivalta liittyi lähes puoleen

tapauksista (43 %). Väkivallan teot, tekijät ja uhrin jäivät usein kokonaan erittelemättä.

Tulosten mukaan väkivaltaa selitetään neljän diskurssin kautta, jotka ovat: ristiriitadiskurssi, äidin epäonnistuneen suojelutehtävän diskurssi, päihteiden ja väkivallan ongelmavyhtidiskurssi ja kasvatusväkivaltaadiskurssi. Näistä erityisesti ristiriitadiskurssia käytetään selittämään molempien vanhempien tekemää väkivaltaa, äidin epäonnistuneeseen suojelutehtävään viitataan isän ollessa väkivaltainen, päihteiden ja väkivallan ongelmavyhtidistä puhutaan isien väkivallan selittäjänä ja kasvatusväkivalta liittyy yksittäisiin tapauksiin äitien lapsiin kohdistamassa väkivallassa. Väkivaltapuheen sukupuolistuneisuus näkyy myös siten, että äitien väkivallanteot eritellään aineistossa isien väkivaltaa tarkemmin. Pohdin tätä ilmiötä liit-

tyen siihen, että äitien väkivalta kohdistuu pääosin lapsiin. On kuitenkin todettava, että aineistossa oli yli kaksinkertainen määrä isien lapsiin kohdistaman väkivallan kuvauksia (28) kuin mainintoja äitien lapsille tekemästä väkivallasta (14). Isien väkivallan yhteydessä puhe siirtyi helposti parisuhdeongelmiin, vaikka lyömisen kohteena olivat äidin lisäksi lapset.

Olen koonnut löytämäni väkivaltaadiskurssit ja eriteltyt niiden aukkoisuuksia väkivaltilanteiden kuvaamisessa taulukkoon (taulukko 2). Tämä ei tarkoita, ettei diskurssien puitteissa olisi myös mahdollisuuksia moninaisten väkivaltilanteiden ymmärtämiseen. Nostan kuitenkin aukot esiin, sillä ne peittävät väkivaltilanteiden moninaisuutta ja sivuuttavat uhrien aseman.

Taulukko 2. Väkivaltaa selittävien diskurssien aukot

Väkivaltaa selittävä diskurssi:	Väkivaltaa selittävien diskurssien aukkoisuudet:
Vanhempien ristiriidat ja vuorovaikutusongelmat	- Lasten kokema väkivalta ja väkivallan uhan traumatisoiva vaikutus ohitetaan keskittyttäessä selittämään väkivaltaa parisuhdeongelmina - Uhrina olevan vanhemman (aineistossa äidin) asema jää huomioimatta
Epäonnistunut suojelutehtävä	- Lapsen kokema väkivallan uhka jää arvioimatta - Väkivallan tekijää ei vastuuteta teostaan ja uhri (aineistossa äiti) joutuu vastaanottamaan syytökset lapsen laiminlyönnistä
Päihteiden ja väkivallan ongelmavyhti	- Lasten kokema väkivallan uhka peittyi, kun käsitellään väkivallan sijasta vanhemman alkoholinkäyttöä - Tukitoimet saatetaan kohdistaa pelkästään alkoholiongelmaan ja väkivalta seurauksineen jää hoitamatta
Kasvatusväkivalta	- Lapsen kokemaa väkivaltaa vähätellään - Väkivalta käsitetään väsyneen äidin ymmärrettävänä tekona eikä tekijää (äitiä) vastuuteta teostaan

Kaikkien löytämieni väkivaltaa selittävien diskurssien aukkoisuudet liittyivät väkivallan uhan sivuuttamiseen ja epäselviin tilanekuvauksiin. Havaitsin lisäksi, että vanhempien tekemää väkivaltaa selittävät diskurssit peittivät alleen myös lasten väkivaltakokemuksia. Vanhempien ristiriitoihin ja vuorovaikutusongelmiin tukeutuvan diskurssin on havaittu aiemmissa tutkimuksissa liittyvän myös esimerkiksi perheneuvolojen väkivaltatyöhön

(Keskinen 2005) ja huoltajuusriitoihin (Hautanen 2010). Ero oikeuskontekstin ja käytännön perheytyötä koskevien tutkimusten välillä on se, ettei oikeudessa esiinny samalla tavoin puhetta "naisiin kohdistuvasta väkivallasta" (Hautanen 2010). Tämä on huomionarvoista, sillä "naisiin kohdistuvan väkivallan" on todettu olevan yleinen diskurssi niin käytännön työkentällä kuin väkivalta-tutkimuksen piirissä (Keskinen 2005, 349; Salmi

2009). Oikeuksiin käsitys ei tämän tutkimuksen perusteella ole ulottunut.

Tuloksissa näkyi laajasti myös puhetapa, joka vastuutti äitiä perheen ongelmista ja jopa suoranaisesti syytti äitiä isän väkivaltaisuudesta sekä lapsen turvallisuuden vaarantamisesta. Hester (2004) on havainnut, että monissa Euroopan maissa juuri lastensuojelussa äiti asetetaan helposti epäonnistuneen vanhemman asemaan ja välillisesti vastuuseen isän tekemästä väkivallasta. Asetelma on erityisen ongelmallinen silloin, kun äiti on vastuunsa lisäksi myös väkivallan uhri. Äiti asetetaan tuolloin asemaan, jossa hänen on uhriutumisen lisäksi taisteltava oikeudesta kasvattaa lastaan. Äidin vastuuttaminen perheen tilanteesta sivuuttaa isän vastuun tekemästään väkivallasta, minkä lisäksi kerrontatapa ohittaa isyyden merkityksen lapsen elämässä – hyvässä ja pahassa. Muun muassa Hautanen (2010, 96–110) toteaa, että lapsia määrätään huoltoriidoissa asumaan myös väkivaltaa tehneille vanhemmille ja että väkivalta-aiheet eivät automaattisesti vaikuta huoltoriitojen ratkaisuihin. Myös tämän tutkimuksen perusteella on syytä pohtia väkivallan vähäistä merkitystä päätöksenteossa.

Huostaanottoasiakirjojen väkivaltaa selittävä puhe mukailee paljolti Salmen (2009) ja Flinckin (2009) "konfliktiväkivallan" käsitystä, jossa väkivalta halutaan ymmärtää vanhempien keskinäisenä molemminpuolisena väkivaltana. Tulosten perusteella konflikteihin viittaaminen ei moninaistanut tai laajentanut väkivaltaymmärrystä vaan ohitti väkivaltaa kokeneet naiset ja lapset. Analyysin perusteella väkivaltatutkimuksen kentälle ja erityisesti käytännön perhetyön toimijoiden keskuuteen tulisi ennemmin tuoda uusia teemoja kuin peräänkuuluttaa konfliktinäkökulmia. Tällaisia avauksia olisivat esimerkiksi näkemykset, jotka problematisoivat väkivaltaa, sukupuolta sekä tämän artikkelin ulkopuolelle jääneitä moninaisia muita valtaeroja, kuten etnistä taustaa, seksuaalisuutta ja yhteiskuntaluokkaa. Ei ole uutta, että väkivaltaa voivat tehdä niin naiset kuin miehetkin

(ks. Peltoniemi 1984). Väkivaltaongelmaan vastaa- minen edellyttää moninaista erilaiset tilanteet ja yksityiskohdat huomioivaa ymmärrystä väkivallan uhrien ja tekijöiden sekä väkivallan seurausten eroista.

Kirjallisuus

Berg, Kristiina (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008. Helsinki: Väestöliitto.

Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. London: Routledge.

Flinck, Aune (2009) Uusia lähestymistapoja parisuhdeväkivallan tutkimukseen. *Oikeus* 38 (4), 445–453.

Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2004) Pelkoa, hämmennystä ja iloa – lapsen asema valvotuissa tapaamisissa. Teoksessa Susanna Kalavainen (toim.) *Valvotut tapaamiset lapsen turvana*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 31–55.

Hautanen, Teija (2005) Bypassing the relationship between fatherhood and violence in Finnish policy and research. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen, & Keith Pringle (toim.) *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol: Policy Press, 67–82.

Hautanen, Teija (2010) *Väkivalta ja huoltoriidat*. Tampere: Tampere University Press.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista tilastolukujen takana. *Työpapereita* 30/2007. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 52–75.

Hester, Marianne (2004) Future Trends and Developments: Violence Against Women in Europe and East Asia. *Violence against women* 2004, 10, 1431–1448.

Hiitola, Johanna (2009) Tulokset. Teoksessa Jo-

- hanna Hiitola & Hanna Heinonen. Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. THL-raportteja 46/2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 17–59.
- Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. THL-raportteja 46/2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Humphreys, Catherine (2000) Social work, domestic violence and child protection. Challenging practice. Bristol: Policy Press.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa. Acta Universitatis Lapponiensis. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokinen, Arja (2006) Vakuuttavan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianaalysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 126–159.
- Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere: Tampere University Press.
- Keskinen, Suvi (2008) Näkyvissä ja näkymättömissä. Väkipalva perheammattilaisten työskentelyssä. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 311–343.
- Keskinen, Suvi (2010) Sukupuolistunut väkipalva. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 243–256.
- Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Acta Universitatis Tamperensis 1322. Tampere: Tampere University Press.
- Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lastensuojelun käsikirja/huostaanoton dokumentointi. [online]. <URL: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkäsikirja/työprosessi/huostaanotto/valmistelu/dokumentointi/>>. Haettu 18.5.2010.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. [online]. <URL: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>>. Haettu 9.2.2011.
- Landsman, Miriam J. & Copps Hartley, Carolyn (2007) Attributing responsibility for child maltreatment when domestic violence is present. Child abuse and neglect, 31 (4), 445–461.
- Lattu, Emmi (2008) Naisten tekemä väkipalva. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 168–194.
- Myllärniemi, Annina (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Soccan julkaisut 7/2006. [online]. <URL: http://www.helsinginseutu.fi/wps/wcm/connect/307357004a17335c8381eb3d8d1d4668/HS_PKS_huoskriteerit.pdf?MOD=AJPERES>. Haettu 19.11.2010.
- Nikunen, Minna (2005) Surman jälkeen itsemurha. Tampere: Tampere University Press.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2002) Oikeus ja sukupuoli. Teoksessa Kaijus Ervasti & Nina Meincke (toim.) Oikeuden tuolla puolen. Helsinki: Kauppa-kaari, Lakimiesliiton kustannus, 325–352.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004) Rikosprosessi ja parisuhdeväkipalva. Helsinki: WSOY.
- Nyqvist, Leo (2004) Sukupuoli parisuhdeväkipalvan ammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 101–130.
- Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (2007) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7–38.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Moniammatillinen orientaatio perheväkipalvaan. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö (toim.) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY, 45–56.
- Pehkonen, Pirjo (2003) Naisen puolesta, ei miestä vastaan. Suomalainen naisliike väkipalvaa vastustamassa. Sosiologian laitoksen raportteja, No. 2. Joensuu: Joensuun yliopisto.

- Peltoniemi, Teuvo (1984) *Perheväkivalta*. Helsinki: Otava.
- Perttu, Sirkka (1998) *Perhe- ja lähisuhdeväkivalta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tutkimus ammattityöntekijöiden toiminnasta ja työn kehittämistarpeista 1998*. Ensi- ja Turvakotien Liiton julkaisu nro. 19. Helsinki: Ensi- ja Turvakotien Liitto.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage.
- Pösö, Tarja (1995) *Lasten pahoinpitely lastensuojelussa – ollako vai eikö olla*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 32–53.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (2008) *Intiimin haavoittava valta*. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 7–42.
- Ronkainen, Suvi (1998) *Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa – Tutkimuksen katveet valokeilassa*. Naistutkimusraportteja 2/98. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ronkainen, Suvi (2008) *Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus*. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (4), 388–401.
- Räty, Tapio (2007) *Uusi lastensuojelulaki*. Helsinki: Edita.
- Salmi, Venla (2009) *Kohti monimuotoista parisuhdeväkivaltatutkimusta*. *Oikeus* 38 (2), 119–137.
- Saurama, Erja (2002) *Vastoin vanhempien tahtoa*. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2002:7. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2007) *Koko perhe kierteessä. Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Virolainen, Jyrki & Martikainen, Petri (2003) *Pro & contra. Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä*. Helsinki: Talentum.
- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampere University Press.